

הרה"ג שלמה מן-ההר שליט"א

בדין שייריה ניכרין.

ב"ה ירושלים עיה"ק תובב"א, ח' אייר תשנ"א.

לכבוד, הרב מוה"ר יואל פרידמן שליט"א, בברכה עדי עד...

בתשובה לשאלתך על הפרשת תרומה מארגו הפסולת ולקרוא שם לתרומה בצפון הטבל.

הסברת המשנה הזאת (תרומות פ"ג מ"ה) היא כל כך סבוכה, וכן פסק ההלכה שלה ברמב"ם ובשולחן ערוך; עד שכל מפרשי המשנה התלבטו בזה, ואמרו בה כמה וכמה פירושים, עד שלא נדע מכל מפרשי המשנה מה נוכל לנו לקחת מהם בשבילנו הלכה למעשה. הנה הרע"ב, ותפארת ישראל, ותוס' אנשי שם, ותוס' חודשים, ומשנה ראשונה, ומלאכת שלמה – כל אחד אומר דברו לפרש; ואין דברי זה כדברי זה. וגם מרן בשלחן ערוך (יו"ד סי' שלא סעי' כב) שינה מלשון הרמב"ם (הל' תרומות פ"ג ה"טו). וצריך למצוא הסבר לשינוי זה, האם אינו מקבל את דברי הרמב"ם בזה, או שהוא מדבר על מציאות אחרת, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי? (וראה בספר המעשר והתרומה – של הרה"ג ר' זונדל גרוסברג זלה"ה פרק א' סעי' יח בהערה בית האוצר ס"ק לו – שהעיר על כך, ומה שכתב שם בשם הגאון רא"ז מלצר לתרין).

על פי זה נראה לענ"ד שאין אפשרות כלל להכריע בזה; ולפיכך צריך למצוא עצה, איך נתקן אנחנו את מה שאנו רוצים לתקן, שנוכל בלב שקט להעיד על כך שתקיננו את מה שאנחנו מוכרים. ונראה לי שהעצה הטובה תהיה כך: לפני כל משלוח לערבב את כל מה שאנו עומדים לשלוח, כמו טבל ומתוקן שנתערבו זה בזה; והואיל ואין יודעים כמה טבל יש בזה וכמה מתוקן – והרי טבל אינו בטל מדרבנן, ושמא גם הטבל מרובה – ולפיכך ודאי אין בזה שום איסור שלא לבטל איסור לכתחילה; ונכון בתערובת כדין דמאי, שמא הרוב הוא חולין והטבל מתבטל בו. ואז נפריש לפני כל משלוח כהפרשת דמאי, ונקח מן הפסולת משהו יותר מאחד ממאה. – וזה בהפרשה מוחלטת, בלי לסמוך על אמירת "צפוני או דרומי". ובאשר למעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני ננהג כפי שאנו עושים בכל דמאי. והרי כבר מצאנו בשם המשנה למלך המצטט את המהרי"ט, שהרמב"ם סובר שיש בילה בכל. והנה גם הרדב"ז על הרמב"ם (הל' מעשר שני פ"א ה"ח) כותב שגם שמואל, האומר במפורש שאין בילה, סובר שבשעת הדחק וכשאין מוצא אחר, אפשר לסמוך על בילה בדבר שהוא טבל רק מדרבנן.

* מכתב שהתקבל מהרה"ג שלמה מן-ההר שליט"א. נוסח השאלה שנשלחה לרב בעמ' 130 ע"ש.

בכך נראה לי שאנחנו עוקפים את הבעיה שלנו. אבל ודאי אם נראה שאתם תוכלו להביא לכך שכל מי ששולח אליכם תוצרת למכירה לא יעשר – זו תהיה הדרך הנכונה ביותר להפריש תרומות ומעשרות, בלי שיתעוררו כל הבעיות שהועלו במכתבך.

הספרים שאתה מצטט במכתבך אינם ברשותי. אבל מה שציטטת אינו מובן לי: לא מה שציטטת מחזון אי"ש, לא מהרלב"ח, לא ממעדני ארץ ולא מבית זבול. ושמה אם הייתי רואה את הדברים בפנים הייתי לומד להבינם.

בייחוד מה שציטטת מבית זבול הוא בעיני ממש מרפסן איגרי. איך אפשר לומר שהר"ש סובר בדעת ר' שמעון שלא קדשו מדומעין כסוגיא דבבלי? שהרי הר"ש מביא בעצמו שיש בבבלי עוד תירוץ אחר, ולפי זה אפשר שפיר לומר לרבי שמעון שסובר "יש ברירה"; ולפי רבא, שגם שאומרים "יש ברירה" יש כאן חסרון של "ראשית ששייריה ניכרים", על כרחנו לומר שלר"ש אין צורך שיהיו שייריה ניכרים, ותרומה חלה גם אם אין שייריה ניכרים; ולפיכך טעמו של ר"ש איננו מפני שסביביה ניכרים אלא מפני שקדשו מדומעין! ומה שמצוטט מבית זבול ש"שייריה ניכרים" הוא רק בתרומה ולא במעשר – הרי זה שאמר הר"ש הוא... רק לדעת ר' שמעון; ומפורש אומר הר"ש בהמשך לר' אלעזר חיסמא ההיפך מזה, דתרומה דווקא לא בענין מקום מסוים, אבל במעשר בענין מקום מסוים. ואין הלכה, לא כרבי שמעון ולא כר' אלעזר חיסמא, אלא כחכמים, שגם בתרומה וגם במעשר אינו מועיל עד שיאמר בצפנו או בדרומו; שזה גם כן במדומעין, כפי שמפורש ברמב"ם (הל' תרומות פ"ג הט"ו), וגם התרומה וגם המעשר אינם מסוימים במקומם.

דברי הגרש"ז אויערבך ודאי נראים לי מוכרחים מדברי הרמב"ם, שפסק (שם פ"ג ה"ח) כחכמים במשנה, ודלא כר"ש, וז"ל שם:

האומר, תרומת הכרי זה לתוכו: אם אמר בצפנו או בדרומו – קרא שם וחיוב להפריש ממנו תרומתו, ואם לא ציין במקום – לא אמר כלום.

ובהמשך (פ"ג הט"ו) כתב הרמב"ם, ז"ל:

אמר, תרומת הכרי בצפנו – חולקים אותו לשניים, והחצי שבצפון לשניים, ונמצא רביע הכרי שהוא צפון צפוני הוא המדומע...

נראה לענ"ד ברור שהתרומה מתקדשת גם במדומע, אבל החולין צריך להיות ניכר, ולא כל החולין, אלא מקצתו, כדי שההיתר שבא לחול עם הפרשת תרומה יהיה לו על מה לחול. אלא שדברי הרמב"ם עוד לא מוסברים לי היטב. כי אפשר לי לומר, שדבריו עניים במקום אחד ועשירים במקום שני: שמה שאמר בפרק ג הוא זה שפירש בפרק יג, שבתחילה אמר רק שהתרומה חלה כיוון שסיים לה מקום בצפנו או בדרומו, ובפרק יג פירש שסיום מקומו נקבע לו בצפון צפוני, ברבע הכרי, והוא הוא מקום הדימוע; אבל שאר שלושת רבעי הכרי אינם כלולים בדימוע. ובפרק ג' פירש שדימוע זה אינו כחולין שנפלו בתוכם תרומה ונידמעו ונאסרו לזרים; אבל בזה

עדיין לא נגמרה ההפרשה, ויכול להפריש מן הצפון הצפוני ובוזה לתקן את הדימוע. אך אפשר לפרש שדימוע זה שהרמב"ם מדבר עליו בפרק יג הוא כדין דימוע אחר, וכאיסור והיתר שנתערבו שאי אפשר לתקנם. ומה שהוזכר בפרק ג ה"ח הוא שאמר שני הדברים יחד, היינו: "תרומת הכרי זה לתוכו", וצירף לזה לומר גם "בצפוננו", כלומר "לתוכו בצפוננו" או "לתוכו בדרומו"; וכיון שאמר "לתוכו" – היינו: תרומה זו שהיא בתוך הכרי תישאר עדיין בתוכו ולא הפרשתיה עוד מן החולין הפרשה מוחלטת, אבל אספתיה וריכותיה בצפונה, ועוד אפרישנה; ולכך הוא יכול לגמור את ההפרשה מתוך הכרי. אבל ודאי הוא שצריך להפרישה מן הצפון צפוני.

אבל בפ"ג הט"ו לא הזכיר הרמב"ם "לתוכו" יחד עם "צפוננו". על כן אנו מפרשים את דבריו שכבר עקר את התרומה שבכרי מתוכו לגמרי וקבע אותה על תבואה בשיעור התרומה; והיא נמצאת מעתה כתרומה שנתערבה בצפון צפוננו של הכרי, ונשארה שם כדימוע אחר, שאי אפשר לתקנו; והכל אסור מעתה לזרים ומותר רק לכהנים.

יהי רצון שדברי בזה יתקבלו לפניכם. והגני לברך אתכם בהצלחה בכל אשר עושים. והרי מן השמים אין קץ לשכרכם, על שאתם מצילים רבים כל כך מאיסורי שרצים המטמטמים את הלב. ויהי רצון שנזכה למה שהתחנן דוד המלך: "לב טהור ברא לי אלוהים ורוח נכון חדש בקרבי".

שלכם בברכות,
שלמה מן-ההר